

Vappu Kannas

Kuka lyhensi Runotytön? L. M. Montgomeryn *Pieni runotyttö* -kirjan käännöshistoriaa

”Laakson taloon oli ’joka paikasta pari kilometriä””, alkaa L. M. Montgomeryn (1983, 5) *Pieni runotyttö* -kirja mustatukkaisesta Emilia-tytöstä. Vai alkaako? Monelle lukijalle tutumpi on lause, jossa laakso onkin alho ja kilometrit maileja: ”Alhon taloon oli ’mailin matka kaikkialta”” (Montgomery 1955, 5).¹ Tämä lause on I. K. Inhan vuonna 1928 ilmestyneestä suomennoksesta, joka WSOY:n kustantamana käännettiin suhteellisen nopeasti alkuperäisteoksesta *Emily of New Moon* (1923). Inhan alkuperäiskäännös kului suomalaisten lukijoiden käsissä uusintapainoksina aina vuoteen 1961 saakka. Sen jälkeen jännitys kuitenkin tiivistyy, ja on vaikeaa sanoa, kuka on muuttanut Inhan alhot ja mailit eli kenen käsialaa ensimmäiseksi mainittu lause ja uudistettu suomennos oikeastaan on.

Haluan tässä artikkelissa paitsi löytää vastauksen yllä olevaan kysymykseen, myös tarkastella yleisemmin *Pienen runotytön* käännöshistoriaa ja näin ollen laajemmin lasten- ja nuortenkirjallisuuden kääntämisen kulttuurisia merkityksiä. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden käännöksiä tutkimaan liittyy nimittäin usein sama arvolutaus kuin tämän genren kirjoihin yleensä: nuorille lukijoille suunnattua tai markkinoitua kirjallisuutta ei pidetä lähtökohtaisesti yhtä arvostettuna ja korkealaatuisena kuin aikuisten kirjallisuutta, eikä näin ollen ole tärkeää, mitä versiota kirjasta luetaan.

Outi Paloposken (2010, 32) uudelleenäännöksiä käsittelevän tutkimuksen perusteella vaikuttaa kuitenkin myös siltä, että uudelleenääntämistä – saati uudistamista – on ylipäätään tutkittu melko vähän. Ilmiön tarkastelu on kuitenkin tärkeää, sillä kuten Paloposki (2010, 32) toteaa, uudelleenäännösten ja uusintapainosten tutkiminen tuo esiin sen näkymättömän ”toimitus-, korjaus- ja uusimistyön, mikä usein jää piiloon” sekä kertoo laajemmin ”suhteestamme teoksiin, kieleen, kirjailijaan ja kääntämiseen”. Toisin sanoen lasten- ja nuortenkirjojen käännöshistoria saattaa paljastaa, miten niiden genre ja kohdeyleisö on muuttunut käännösten myötä, sekä kertoo kirjojen yleisestä arvostuksesta – tai arvostuksen puutteesta.

Vaikka kanadalaisen L. M. Montgomeryn (1874–1942) kenties omaelämäkerrallisin romaani aloittaa trilogian, johon kuuluvat myös jatko-osat *Runotyttö maineen polulla* (1948) (*Emily Climbs*, 1925) ja *Runotyttö etsii tähtään* (1949) (*Emily’s Quest*, 1927), keskityn pääasiassa vain sarjan ensimmäiseen osaan. Kirjoja on kuitenkin mahdotonta tarkastella täysin erillään toisistaan, ja niiden käännöshistoriassa on paljon yhteneväisyyttä. Inha suomensi alun perin kaksi ensimmäistä osaa – toisen juuri

ennen kuolemaansa vuonna 1930 (WSOY:n arkistot) – mutta kuten suomennosten ilmestymisajankohdasta voi päätellä, vain *Pieni runotyttö* ilmestyi heti kun se oli käännetty. *Runotyttö maineen polulla* -suomennos joutui odottamaan lähes kaksikymmentä vuotta ennen kuin näki päivänvalon. Inha ei ollut tuolloin enää elossa, joten sarjan viimeisen osan suomensi Laine Järventaus-Aav.

Vanhoiden suomennosten uudistaminen varsinkin lasten- ja nuortenkirjallisuudessa on yleistä, eikä *Pieni runotyttö* ole poikkeus. Vaikka Inhan käänнос on kielellisesti rikas ja alkuperäistekstille uskollinen, se myös kuvastaa aikaansa, ja sen kieli on lähes sadassa vuodessa auttamatta vanhentunut. *Pieni runotyttö* päätettiin kuitenkin uudistaa vain kolmekymmentä vuotta Inhan alkuperäissuomennoksen ilmestymisen jälkeen 1960-luvun alussa, jolloin 1920-luvun lopun suomen kieli ei varmasti vaikuttanut aivan niin arkaaiselta kuin 2000-luvun näkökulmasta. Kuten Paloposki (2010, 32) toteaa, ”[v]äitteen käänноksen vanhentuneisuudesta ja uuden, ajanmukaisen käänноksen tarpeesta eivät tunnu läheskään aina vastaavan uudelleenkäänноstilannetta, vaan taustalla on paljon monimutkaisempia syitä”. Näitä monimutkaisempia syitä Montgomeryn kirjojen muokkaamiselle ovat esimerkiksi kohdeyleisöön ja markkinointiin liittyvät seikat, joita tarkastelen artikkelissani.

Montgomeryn kirjojen käänноshistoriaa ei ole tutkittu kovinkaan paljon. Kirjojen suomennokset ovat kiinnostaneet useitakin graduntekijöitä, mutta vain harvoja tutkijoita.² Montgomeryn kohdalla suomennosten ja niiden käänноshistorian tutkiminen on kuitenkin erityisen tähdellistä, koska hänen teoksensa eivät alun perin olleet lapsille suunnattuja. Vaikka Montgomeryn tunnetuin romaani *Annan nuoruusvuodet* (1920) (*Anne of Green Gables*, 1908), samoin kuin *Pieni runotyttökin*, kertoo 11-vuotiaasta tytöstä, kuului Montgomeryn elinaikana hänen lukijoihinsa ja ihailijoihinsa muun muassa Mark Twain, Englannin pääministeri Stanley Baldwin sekä Kanadan kenraalikuvernööri Earl Grey (Rubio 2008, 2). Kirjoja markkinoitiin etenkin naislukijoille, mutta ei varsinaisesti lapsille, kuten vanhojen englanninkielisten painosten kansikuvia tutkimalla voi havaita. Suomessa Montgomeryn kirjoja on alusta asti markkinoitu ”tyttöromaaneina”, mutta vasta myöhemmät 1960-luvun painokset korostavat romaanien tyttökirjamaisuutta yhteneväisellä ulkoasulla.

Runotyttö-kirjojen käänноshistorian tutkiminen on ollut paitsi mielenkiintoista salapoliisintyötä, myös yllättävän hankalaa. Kirjojen uudistetun suomennoksen tekijän nimeä ei uusissa painoksissa mainita. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden käänноksistä ei ole kovin runsaasti arkistodokumentteja, eivätkä esimerkiksi WSOY:n omat kirjallisuusarkistot juurikaan kerro Montgomeryn kirjojen käänноshistorian vaiheista. Mitään vedenpitävää kirjallista todistusaineistoa ei uudistettujen suomennosten tekijästä ole löytynyt, mutta joitain johtopäätöksiä on mahdollista vetää tutkimalla käänноksien eroja ja arkistolähteitä.

Mitä *Pienelle runotyölle* on sitten 1960-luvulla tehty? Uusien painosten sisälehdillä suomentajaksi mainitaan yhä Inha (”I. K. Inhan uudistettu suomennos”, Montgomery 1983), mikä kertoo siitä, ettei kirjaa ole suomennettu uudelleen, vaan vanhaa suomennosta on vain muokattu. Toisaalta, kuten Paloposkikin (2010, 44) huomauttaa, kustantajat eivät aina käytä termejä johdonmukaisesti ja ”kirjojen etulehdillä saatetaan puhua korjatusta, tarkistetusta, uudistetusta tai toimitetusta käännöksestä”. ”Tarkistaminen” voi tarkoittaa joko vertaamista alkuperäisteokseen tai pelkästään kielenhuollollista putsaamista (Paloposki 2010, 44). Kustantajien merkinnät vaihtelevat ”hieman lyhentäen suomennetusta” ”uudistettuun ja tarkistettuun suomennokseen” (ks. esim. *Fennica*, ”Nuorten toivekirjasto”). Selvää on, että *Pienen runotyön* tapauksessa ”uudistaminen” on tarkoittanut myös lyhentämistä, mikä sekin on tyyppillistä monille lasten- ja nuorten klassikkoromaanien suomennoksille ja herättää kiinnostavia tekijänoikeudellisia kysymyksiä. Kirjasarjan kaikkia kolmea osaa on 1960-luvulla lyhennetty huomattavasti ilman eri kommenttia.³ Niinpä vanhojen painosten lukijat tuntevat kirjat kokonaisuudessaan, lyhentämättöminä versioina, kun taas nuoremmat lukijasukupolvet ovat saaneet käsiinsä lyhennetyt ja muokatut suomennokset, jossa Montgomeryn alkuperäistekstiä on muunneltu nuoremmille lukijoille sopivampaan suuntaan.

Se, miten Montgomeryn teokset ovat suomeksi kääntyneet ja mitkä prosessit käännösten taustalla ovat vaikuttaneet, selittää siis osaltaan, miksi Montgomery tunnetaan nykyään Suomessa lähinnä lasten- ja tyttökirjailijana. On tärkeää huomata, että kirjoista ei koskaan passiivisesti vain ”tule” tyttökirjoja tai lastenkirjoja, vaan niistä aktiivisesti tehdään sellaisia – oli asialla sitten kustantaja, kustannustoimittaja, suomentaja tai kirjailija.

Vanha ja uusi Runotyttö: käännöksiä eroista

En keskity tässä artikkelissa vertailemaan *Pienen runotyön* vanhaa ja uudistettua käännöstä tarkasti, koska esimerkiksi Laura Leden (2011) on pro gradu -työssään eritellyt uudistettujen suomennosten suhdetta sekä ruotsinnoksiin että alkuperäisteoksiin. Jotain käännöksiä eroista on kuitenkin syytä mainita, jotta Inhan ensimmäisen suomennoksen ja uudistetun suomennoksen erityispiirteet tulisivat näkyviin. Erojen avulla on myös mahdollista yrittää selvittää, onko uudistettu suomennos vuodelta 1961 todellakin uudistettu (*revised translation*) vai kokonaan uusi suomennos (*retranslation*). Kuten esimerkiksi Taru Karonen (2007, 20) huomauttaa, ”uudelleenkäännöksellä [retranslation] on alkuperäisen käännöksen kanssa sama lähdeteksti sekä sama kohdekieli [--] kun taas uudistettu käännös [revised translation] nimensä mukaisesti nojaa alkuperäiseen käännökseen”. Montgomeryn suomennosten kohdalla määrittelemisen on kuitenkin usein vaikeampaa, koska, kuten Karonenkin (2007, 24) toteaa, lähdetekstejä voi olla useampia. Alkuperäisessä suomennoksessa lähdetekstinä on saatettu käyttää ruotsinnosta eikä englanninkielistä alkuperäisteosta, ja vastaavasti uudistetussa

suomennoksessa on voitu nojata alkuteoksen sijaan sekä alkuperäiseen suomennokseen että ruotsinnokseen.

Eri käännösten vertaileminen on siis olennaisen tärkeää, jotta erilaiset tekstuaaliset kerrostumat tulevat näkyviin. Esimerkiksi Anna-kirjojen suomennoksissa alkuperäiset suomennokset toistavat ruotsinnosten virheet, lisäykset ja poistot, koska englanninkielisiä alkuperäisteoksia ei ole käytetty käännösprosessissa lainkaan (ks. esim. Leden 2011, Hiivala 2005, Karonen 2007, Suominen 2011). *Pienen runotyön* käännöshistoria poikkeaa Anna-kirjoista siinä, että Inhan suomennos pohjaa suoraan englanninkieliseen alkuteokseen (WSOY:n arkistot), kun taas *Pienen runotyön* käännöksen uudistustyössä on käytetty apuna ruotsinnosta, mikä näkyy sellaisina käännösvirheinä ja poistoina, joita Inhan alkuperäissuomennos ei sisällä.⁴

Voitaisiinko *Pienen runotyön* uudistettua suomennosta sitten kutsua kokonaan uudeksi suomennokseksi? Vaikka rajan vetäminen on vaikeaa, kutsuisin jatkossakin *Pienen runotyön* 1960-luvun suomennosta uudistetuksi. Teksti mukaillee huomattavasti Inhan käännöstä, ja poistoja lukuun ottamatta se muuttaa tekstiä melko hillitysti, lähinnä korjaamalla kieliasua modernimpaan suuntaan ja muokkaamalla joitain erisnimiä. Muutokset eivät kuitenkaan aina ole täysin johdonmukaisia tai noudata käännöstieteen oletusta, että vanhat lastenkirjojen suomennokset olisivat aina kotouttavampia kuin uudemmat (Koskinen & Paloposki 2003). Vanhemmassa lasten- ja nuorten käännöskirjallisuudessa on ollut tapana kotouttaa erityisesti erisnimet suomenkieliseen asuun, mutta Inha sen sijaan säilyttää joitakin erisnimiä englanninkielisinä, kuten esimerkiksi Emilian Nancy-tädin talon nimen ”Wyther Grange” (uud. suom. ”Suvikartano”) tai Emilian ystävän Dean Priestin koiran nimen ”Tweed” (uud. suom. ”Karri”). Toisaalta suurimman osan henkilöhahmojen nimistä on Inha muuttanut suomalaisempaan kirjoitusasuun (esim. ”Emily”, ”Emilia”; ”Ellen Greene”, ”Elli Greene”; ”Aunt Elizabeth”, ”Elisabet-täti”). Uudistettu suomennos muuttaa näistä osan, mutta ei kaikkia (esim. ”Ruut Dutton”, ”Ruth Dutton” uud. suom.).

Inhan roolia *Pienen runotyön* kääntäjänä on syytä tarkastella tarkemmin, koska Runotyttö-suomennokset eroavat Annojen käännöshistoriasta juuri hänen ansiostaan. Kuten Suvi Ahola ja Satu Koskimies (2007, 45–49) ovat tuoneet ilmi, Inha ehdotti itse *Pienen runotyön* kääntämistä WSOY:lle. Inha mainitsee kirjeessään kustantajalle vuodelta 1927, että Montgomeryn kirjan ”[h]enkilöiden sielunelämä [on] gaelilaista, siis kiihkeätä ja usein jyrkkää, meille monessa suhteessa outoa, mutta affektaatiosta se on vapaata” (Ahola ja Koskimies 2007, 49). Inha jatkaa pohdiskellen mahdollista kohdeyleisöä: ”En osaa sanoa, missä määrin kirja herrasmiehiä huvittaa, mutta naisten kesken sen luulisi saavan lukijoita. Mikään chef d’oeuvre se ehkä ei ole [mu]tta kuvastaa kuitenkin melkoisia sielunvoimia” (Ahola ja Koskimies 2007, 49). Huomattavaa Inhan kirjeessä on se, ettei hän liitä Montgomeryn romaaniin siihen usein yhdistettyä termiä ”sentimentaalinen” vaan päinvastoin toteaa, etteivät henkilöt tunteile liikaa. Lisäksi

Inha ei miellä kirjaa lastenkirjaksi, vaan viittaa sen mahdollisiin lukijoihin ”herrasmiehinä” ja ”naisina”. Tämä lähestymistapa on vaikuttanut hänen käännökseensä, joka säilyttää Montgomerylle tyypillisen kaksoistason, samanlaisen kuin vaikkapa Tove Janssonin Muumi-kirjoissa: vaikka päähenkilö on nuori tyttö, jonka kautta tapahtumia usein kuvataan, on tekstissä myös aikuislukijoille tarkoitettu taso, joka tuo siihen paitsi huumoria myös usein ironisen sävyn.

Toisin kuin Anna-kirjojen suomentajista (Hilja Vesala, myöh. Walldén, Toini Kalima, Alli Wiherheimo, Kerttu Piskonen), tiedetään Inhan elämästä enemmän, koska hänet tunnetaan ensisijaisesti valokuvaajana ja matkakirjailijana. Yleensä lasten- ja nuortenkirjojen varhaisista suomentajista ei löydy juuri mitään informaatiota, ja näin ollen käännösprosesseista ja -valinnoista ei ole mahdollista saada tekstin ulkopuolista tietoa. Inha, alkuperäiseltä nimeltään Konrad Into Nyström (1865–1930), erikoistui käännöstyössään luonto- ja eräkirjallisuuteen (Leikola 2007, 575). Vaikka *Pieni runotyttö* saattaakin vaikuttaa kummalliselta valinnalta tätä taustaa vasten, on se myös looginen: kirjoittamisen ohella Runotyttö-kirjoissa korostuu luonnon merkitys. Inhan käännöksestä viehättävätkin huumorin ja rikkaan kielen lisäksi luontokuvausten tarkat käännökset.

Inhan erottaa muista Montgomeryn kääntäjistä myös se, että hän osasi englantia hyvin. Kuten Anto Leikola (2007, 575) toteaa, Inha käänsi 1910- ja 1920-luvuilla etupäässä englannin kielestä, jota ei tuohon aikaan vielä opetettu kouluissa ja jonka taito oli Suomessa harvinainen. Aamu Nyström (haast. 6.5.2010) kertoo, että Inha oli ”Hämeenlinnan kouluaikana opiskellut englantia vapaaehtoisesti” ja tarvitsi sitä myöhemmin paitsi käännöstyössään myös raportterin matkoillaan. Nyströmin (2011, 6) mukaan Inha lähetettiin lehtensä *Uuden Suomettaren* toimesta ainakin kahdesti Englantiin, ensin vuonna 1899 seuraamaan buurisodan lehtikirjoittelua, ja vuonna 1901 raportoimaan kuningatar Viktorian hautajaisista. Inha siis tunsu paitsi kielen myös englanninkielisen kulttuurin hyvin, eikä Montgomeryn kuvailema maailma ollut hänelle liian vieras, olihan Kanada vahvasti kytköksissä emämaahansa Isoon-Britanniaan.

Inha oli kuitenkin myös tietoinen omista rajoituksistaan, ja kirjeessään kustantajalle 8. helmikuuta 1925 hän viittaa niihin vaikeuksiin, joita kääntäjät ennen internetiä kohtasivat: ”Lentämistä käsittelevissä kirjoituksissa on paljon aivan uusia sanoja joista Webster ei mitään tiedä ja joitten merkitystä olen koittanut vain arvailla. Semmoisia ovat kaikki nuo lentotempu” (WSOY:n arkistot). Katkelmasta käy ilmi, että Inha käytti apuvälineenä Noah Websterin klassista amerikanenglannin sanakirjaa, mutta erityisen kiinnostavaa on se, miten hän avoimesti myöntää, että kääntäjän on joskus turvaututtava pelkkään arvailuun.

Inhan *Pieni runotyttö* -käännöksestä on joitain käännösvirheitä, jotka kertovat ennen kaikkea siitä, että Inha ei täysin tuntenut englanninkielisiä idiomeja, mutta kyse on myös kulttuurieroista, joita hän ei voinut tarkistaa mistään. Muun muassa ilmaisun

”a good sport” (Montgomery 1989, 169) Inha on virheellisesti kääntänyt termillä ”hyvä urheilija” (Montgomery 1955, 210; 1983, 146), vaikka oikea käännös olisi vaikkapa ”reilu kaveri” tai ”hyvä häviöjä”. Toisaalta Inhan käännös toimii edelleen hyvin myös nykylukijan käsissä juuri siksi, että suurin osa kulttuurisidonnaisista asioista on käännetty alkuteokselle uskollisesti. Esimerkiksi ilmauksen ”pot-bellied bottle filled with West Indian shells” (Montgomery 1989, 300) on Inha suomentanut suoraan: ”pallomainen pullo täynnä Länsi-Intian simpukoita” (Montgomery 1955, 378), mutta uudistettu suomennos sen sijaan välttää viittaamasta liian eksoottiseen Länsi-Intian saaristoon: ”jännittävän näköinen ruukku, joka oli täynnä kuivattuja ruusunlehtiä” (Montgomery 1983, 256–257).

Inhan alkuperäiseen käännökseen verrattuna uudistetun suomennoksen erityispiirteitä ovatkin juuri yllä olevan kaltaiset muutokset, joissa liian tarkkoja kulttuurisidonnaisia viittauksia on muokattu ja lapsille sopimattomia kohtia poistettu. Kuten muiden muassa Zohar Shavit (1986, 113) toteaa, lapsille suunnattujen teosten kääntämisessä tyypillisiä ovat didaktiset ja pedagogiset periaatteet, jotka vaihtelevat aikojen saatossa. Sekä Ledenin (2011, 43, 74) että Hiivalan (2005, 31) tutkimusten mukaan Montgomeryn kirjoihin 1960-luvulla tehdyt poistot noudattelevatkin linjaa, jonka mukaan kirjoja on muokattu nuoremmalle yleisölle. Uudistetussa suomennoksessa on poistettu muun muassa kohtia, joissa Emilia on näsäviisas aikuisia kohtaan tai kyselee, miksi Saucy Sal eli Tuhma Töpö -kissa ei voi saada pentuja. Myös viittaukset John Bunyanin *Kristityn vaellukseen* tai Tennysonin runoihin on uudistuksessa poistettu, koska nämä kulttuuriset viittaukset olisivat suomalaisille lapsilukijoille tuntemattomia.

Erityisesti luvuista, joissa kuvataan Emilian vierailua Nancy-tätinsä kartanoon, on poistettu kohtia, joissa Nancyn ja hänen palvelijansa Carolinen (’Karoliina’, vanh. suom.) kaksimielinen tarinointi tuo kirjaan tason, jota eivät nuori Emilia tai lapsilukija kumpikaan ymmärrä. Uudistettu suomennos poistaa esimerkiksi viittauksen Emilian silmiin, joita eräs sivuhenkilö kutsuu termillä ”come-hither eyes” (Montgomery 1989, 249) ja jonka merkityksestä Emilia seuraavassa luvussa kysyy Nancy-tädiltään: ”Old Mr. Kelly said I had come-hither eyes, Aunt Nancy. Have I? And *what* are come-hither eyes?” (Montgomery 1989, 257). Inha kääntää molemmat kohdat uskollisesti termillä ”tul’ätänne-silmät” (Montgomery 1955, 312, 322), mutta uudistettu suomennos välttää viittaamasta koko ilmaisuun ja poistaa Emilian kysymyksen sekä Nancy-tädin vastauksen, oletettavasti sen suoran eroottisen sävyn takia: ”[S]ometimes eyes like that – combined with certain other points – are quite as effective as come-hither eyes. Men go by contraries oftener than not – if you tell them to keep off they’ll come on” (Montgomery 1989, 257).

Uudistetun suomennoksen poistot ovatkin siis yleensä joko juonen kannalta epäolennaisia kohtia tai niin sanottuja purifikaatio-poistoja, eli jollain tasolla lapsilukijalle sopimattomien kohtien poistamista. *Pienen runotyön* uudistettu suomennos on näin

ollen pyrkinyt muuttamaan kirjan kohdeyleisöä sekä sen genreä, aikuisista tai nuorista lukijoista lapsiin, ja nuortenkirjasta lastenkirjaksi. Ledenin (2011, 37) mukaan *Pienessä runotyössä* on kirjasarjan kolmesta osasta eniten poistoja, mikä kertoo mielestäni siitä, että uudistettujen suomennosten tekijä on kohdellut erityisesti sitä lapsille suunnattuna kirjana. Toisessa ja kolmannessa osassa kuvataan vanhemman Emilian vaiheita pitkälle aikuisuuteen, joten ne asettuvat luontevammin nuorten ja nuorten aikuisten kirjoiksi.⁵

Kiinnostavaa uudistetussa suomennoksessa on myös siihen ilmestyneet virheet, joita Inhan käännöksessä ei ole. Yksi esimerkki tällaisesta lapsuksesta on sana ”buttercup” (Montgomery 1989, 119), jonka Inha kääntää oikein nimellä ”leinikkö” (Montgomery 1955, 147), kun taas uudistettu suomennos muuttaa leinikin voikukaksi (Montgomery 1983, 103). Virhe saattaa selittyä sillä, että uudistetun suomennoksen tekijä on käyttänyt ruotsinkielistä käännöstä apunaan, sillä suomenruotsissa ”smörblomma” viittaa voikukkaan, vaikka riikinruotsissa se tarkoittaaakin leinikkiä eikä voikukkaa (”maskros”). Se, että uudistettu suomennos nojaa myös ruotsinnokseen, kuten Leden (2011, 104) havaitsee, kertoo mielenkiintoisella tavalla Montgomeryn kirjojen suomennoshistorian monimutkaisuudesta, mutta auttaa myös sen selvittämisessä kuka uudistetusta suomennoksesta onkaan vastuussa.⁶

WSOY:n lasten- ja nuortenkirjaosaston kuningatar Inka Makkonen

Kuten Päivi Heikkilä-Halttunen (2000, 150–151) tutkimuksessaan toteaa, suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden kehityksessä merkittävä hetki oli vuosi 1952, jolloin perustettiin WSOY:n lasten- ja nuortenkirjallisuuden osasto. Osaston johtoon nimettiin mainososaston päällikön paikalta siirtyvä Inka Makkonen (1909–2008), joka käytännössä yksin pisti sodanjälkeisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden uuteen uskoon, ainakin WSOY:n sisällä (Heikkilä-Halttunen 2000, 151–152). Vuosikymmen oli yleisemminkin käännteentekevä suomalaisen kirjallisuuden kentällä, kun sodasta toivuttua katse kääntyi Suomen ulkopuolelle ja vieraskielistä kirjallisuutta alettiin kääntää yhä enemmän. Lasten- ja nuortenkirjamarkkinat laajenivat kattamaan entistä enemmän käännöskirjallisuutta ja samalla alkoi ilmestyä kotimaisia uutuuksia, joiden pääsanoma ei ollut enää pelkästään kasvatuksellinen. (Ks. esim. Heikkilä-Halttunen 2003, 166–167.)

Makkosella oli tärkeä rooli tässä kehityksessä. Hän alkoi markkinoida uudelle kuluttajaryhmälle – nuorille – tarkemmin räätälöityä kirjallisuutta ja varmisti, että lasten- ja nuortenkirjallisuuden taso oli korkea rekrytoimalla ”työtovereidensa ja kirjailijattaviensa joukosta uusia lasten- ja nuortenkirjailijoita”, kuten Kirsi Kunnaksen ja Aila Meriluodon (Heikkilä-Halttunen 2000, 152). Lisäksi Makkonen värväsi kirjailijoita kääntämään lapsille suunnattua kirjallisuutta ja suomensi itsekin lastenkirjallisuutta nimimerkillä L. Aro (Heikkilä-Halttunen 2000, 152). Hänen kääntämiensä teosten

joukkoon kuuluu lähinnä ranskan ja ruotsinkielisiä kirjoja, kuten Jean de Brunhoffin *Babar*-kirjat (*Fennica*, ”L. Aro”).

Se, mitä Makkosen työurasta tiedetään ja mitä hän on itse haastattelussa kertonut, viittaa vahvasti siihen, että juuri hän oli vastuussa *Pienen runotyön* uudistetusta suomennoksesta. Kaikki joilta asiaa tiedustelin, totesivat, että ”’epäilykset’ [uudistetun suomennoksen tekijästä] kohdistuvat [--] Inka Makkoseen” (Heikkilä-Halttunen 17.2.2011). Sekä Heikkilä-Halttunen että WSOY:n Alice Martin toteavat, että ”1950–1960-luvuilla käännösten muokkaamiseen suhtauduttiin todennäköisesti paljon nykyistä ylimalkaisemmin ja siksi Makkonenkaan ei pitänyt asiasta sen suurempaa meteliä” (Heikkilä-Halttunen 17.2.2011) ja että ”tuolloin ei [--] pidetty kovin paljon lukua jos toimittaja uudisti kieliasua” (Martin 16.2.2011). Lisäksi Makkosen kanssa työskennellyt Päivö Taubert (haast. 16.3.2011) ja Makkosen veljentytär Marja Makkonen (haast. 2.3.2011) pitivät mahdollisena, että Makkonen olisi tehnyt uudistukset.

Makkonen itse kertoo Heikkilä-Halttusen haastattelussa ”Kummi, kättilö, kasvattaja” (1992, 18), miten ryhtyi toimeen siirryttyään uunituoreen lasten- ja nuortenosaston johtajaksi: ”Otin alkuvuosina urakakseni käydä läpi kustantamon backlistat [vanhemmaa varastokirjallisuutta]. Poimin listoilta koko joukon kirjoja, joista otettiin uudet tarkistetut painokset. Kirjojen uudelleenlämmittelyssä oli suuri työ, joka kuitenkin palkitsi tekijänsä”. Se, että Makkonen viittaa johdonmukaisesti vain itseensä projektista puhuessaan, tuntuisi kertovan siitä, että hän oli yksin vastuussa kirjojen ”uudelleenlämmittelystä” ja teki todennäköisesti myös suomennosten tarkistustyön. Huomattavaa on myös, että Makkonen teki yllämainitun kaltaisen uudistustyön lähes kaikille WSOY:n julkaisemille klassisille lasten- ja nuortenkirjoille, ei pelkästään Montgomeryn kirjoille.

Haastattelussa Makkonen puhuu myös tarkemmin nimenomaan kääntämiseen liittyvistä ongelmista: ”Ihmisten elämänpiiri oli [1950-luvulla] suppeampi, kun ei ollut vielä televisiota, ja siksi ulkomaiset miljööt saattoivat tuntua liian vierailta. Jouduin usein muuttamaan kirjan henkilöiden nimiä helpommiksi omaksua ja ääntää” (Heikkilä-Halttunen 1992, 18). Vaikka Makkonen ei mainitsekaan suoraan, että miljööt saattoivat olla liian vieraita lapsilukijoille, on selvää, että hänellä on ollut selkeä kohderyhmä mielessään vanhoja suomennoksia uudistaessaan ja että hän on ottanut tehtäväkseen lukemisen helpottamisen. *Pienen runotyön* uudistetun suomennoksen poistot ja kulttuurisidonnaisten viittausten häivyttäminen seuraavat Makkosen mainitsemää linjaa.

Uudistetun suomennoksen edellä mainitut ominaispiirteet vahvistavat epäilyjä, että juuri Makkonen olisi siitä vastuussa. Kuten todettu, uudistetun suomennoksen lähteenä on käytetty paitsi Inhan alkuperäistä suomennosta myös ruotsinnosta, joka oli suhteellisen tuore Makkosen aloittaessaan työurakkaansa. Ruotsinkielinen versio *Emily of New Moon* -kirjasta ilmestyi vuonna 1955 Gleerupin kustantamana ja Stina Hegrinin kääntämänä nimellä *Emily*, ja se oli epäilemättä Makkosen mielestä ajanmukaisempi

käännös kirjasta kuin Inhan silloin parikymmentä vuotta vanha suomennos. Makkosen lyseon päättötodistuksen mukaan vuodelta 1928 hän ei opiskellut englantia lainkaan – mutta oli sen sijaan opiskellut ruotsia, saksaa ja ranskaa (WSOY:n arkistot) – joten suomennoksen uudistaminen vertaamalla Inhan käännöstä Montgomeryn alkuperäis-tekstiin olisi kenties ollut hänelle vaikeaa tai ainakin hitaampaa.

Makkonen toteaa myös Heikkilä-Halttusen (1992, 15) haastattelussa, että lasten- ja nuortenkirjaosastolle siirtyessään hänellä oli edessään ”melko avoin ja viljelemätön kenttä. Ensimmäiseksi lähdin kiertueelle pohjoismaisiin kustantamoihin”. Heikkilä-Halttunen (2000, 156) tarkentaa tutkimuksessaan, että opintomatka kohdistui nimenomaan ruotsalaisiin ja norjalaisiin kustantamoihin. Esimerkiksi Norjassa julkaistiin 1950-luvulla Montgomeryn Anna-kirjoja uudessa Aschenhougs utvalgte for piker [Aschenhougin valitut kirjat tytöille] -sarjassa, jossa julkaistiin myös muita nuorten klassikkokirjoja yhdenmukaisessa asussa. Kirjojen punaisella rajatut kannet ja identtiset fonttivalinnat korostivat niiden sarjamaisuutta ja näin ollen niiden keräilyominaisuutta. Myös ruotsalaisella Rabén & Sjögren -kustantamolla oli vastaavanlaisia halpasarjoja (Heikkilä-Halttunen 2000, 156). Heikkilä-Halttunen (2000, 156) toteaa, että Makkonen ”kotiutti Suomeen [-] Ruotsin mallin mukaista lasten- ja nuortenkirjallisuuden markkinointi-ideologiaa”, ja samoilla linjoilla on Kai Häggman WSOY:n historiikissa (2003, 194): ”Makkosen strategiana oli vedota lasten ja nuorten keräilyviettiin ja tehdä sarjasta [Lasten toivekirjasto, perustettu 1954] lyhyessä ajassa tunnettu ja taattu tavaramerkki”.

Kuten Leden (julkaisematon artikkeli, 7) on todennut, sekä ruotsalaiset että norjalaiset käännökset Montgomeryn kirjoista lyhentävät alkuperäistä tekstiä huomattavasti, erityisesti norjalaiset Aschenhoug-sarjaan kuuluvat versiot, jotka ovat kaikki vain 130 sivua pitkiä. Makkonen tuntuu ottaneen pohjoismaiset versiot Montgomeryn kirjoista esikuvikseen uudistettuja suomennoksia tehdessään. Niitä on kaikkia lyhennetty ja kirjat on 1960-luvulla koottu osaksi Kuolemattomia tyttökirjoja -sarjaa (myöh. Kuolemattomia nuortenkirjoja ja Ikivihreitä nuortenkirjoja), jolla on yhteneväinen ulkoasu valkoisine kansineen ja punaisine raitoineen.

Huomattavaa *Pienen runotyön* tapauksessa on, että kirjaa lyhennettäessä rikottiin selvästi käännössopimusta. Esimerkiksi *Pienen runotyön* jatko-osien kustannussopimuksissa todetaan selvästi, että ”[m]ainitun teoksen käännös tulee tehdä tarkasti ja täsmällisesti. Lyhennyksiä tai muutoksia saa tehdä tekstiin vain sen omistajien kirjallisella luvalla” (WSOY:n arkistot; suom. VK).⁷ Kirjojen lyhentäminen ilman mainintaa siitä kirjan sisälehdellä rikkoi myös Suomen tekijänoikeuslakia (ks. vanha tekijänoikeuslaki 1927 ja uusi 1961). Käytäntö oli kuitenkin yleinen, ja monet 1960- ja 1970-luvuilla ilmestyneistä lasten ja nuorten käännöskirjoista ovat lyhennelmiä. Vaikkakaan *Pienen runotyön* tapauksessa tekstiä ei ole karsittu yhtä ra’alla kädellä kuin vaikkapa niin sanotussa Kynäbaarin tapauksessa (ks. Sagulin 2010, 220–228), kirjan lyhentäminen

ilman mainintaa siitä kertoo silti lasten- ja nuortenkirjallisuuden arvostuksesta karua kieltä. Lyhentäminen tuo esiin myös ne pragmaattiset periaatteet, joita lastenkirjallisuuden käännöksiin tuolloin sovellettiin: tekstiä oli sallittua muokata vapaammin kuin aikuistenkirjallisuuden kohdalla, eikä uskollisuus alkutekstillemme ollut ensisijainen kääntämistä määräävä tekijä.

Koska Makkosen tekemän uudistustyön vaikutukset ovat laajat ja ajalleen tyypilliset, on syytä tarkastella, miten se on vaikuttanut erityisesti *Pienen runotyön* vastaanottoon Suomessa. Kustannustoimittajan rooliin portinvartijana ja kirjallisuuden muokkaajana kiinnitetään yleensä varsin vähän huomiota, ja kuten Heikkilä-Halttunen (1992, 12) toteaa, kustannustoimittajat ”jäyvät pimentoon silloinkin, kun he suoranaisesti vaikuttavat kirjallisuuden kehitykseen”. Makkosen rooli sekä Montgomeryn että monen muun suositun ulkomaisen nuortenkirjailijan, esimerkiksi Louisa M. Alcottin, teosten muokkaajana on vaikuttanut merkittävästi käsitykseen siitä, kenelle kirjat on suunnattu, kenen niitä kuuluisi lukea ja jopa siihen, mistä ne oikeastaan kertovat. On perusteltua sanoa, että esimerkiksi *Pienen runotyön* uudistettu suomennos, joka elää yhä uusissa painoksissa, ei ole vain lyhennetty versio kirjasta vaan adaptaatio alkuperäisyleisöä nuoremmalle kohderyhmälle.

Kun *Pieni runotyttö* vuonna 1928 ilmestyi ensimmäisen kerran suomeksi, se kuului WSOY:n Koululaiskirjasto-sarjaan ja sitä markkinoitiin muun muassa näin: ”Tytttö-romaanin. [...] Tekijä on kuuluisan *Anna*-sarjan kirjoittaja ja kotimaansa Amerikan [sic] täränykyä [sic] suosituin nuorisokirjailija” (WSOY:n arkistot). Vaikka myös tämä 1920-luvun Koululaiskirjasto on sarjamainen, se eroaa huomattavasti 1960-luvun ”sarjakirjan” käsitteestä, joka oli vahvasti sukupuolittunut ja viihteellinen (ks. Häggman 2003, 201; Heikkilä-Halttunen 2006, 184). Koululaiskirjastoon kuuluu valikoima kirjoja, jotka on valittu sekä poikia että tyttöjä silmällä pitäen, mutta koska niitä ei eritellä eri sarjoiksi, oletuksena on, että kohderyhmänä on nuoriso yleensä, ei tytöt tai pojat erikseen saati lapset. Kirjoja mainostavan listan oheen poimitut aikalaisarvostelut eivät tee suurta eroa siinä, kumman sukupuolen kuuluisi kirjoja lukea, tai onko sarja osoitettu erityisesti pojille vai tytöille (WSOY:n arkistot).

Vaikka jo 1920-luvulla *Pientä runotyttöä* markkinoitiin ”tyttöromaanina” niin kuin muitakin Montgomeryn teoksia, väittäisin että vasta Makkosen muokkaamana kirjat muuttuivat tyttökirjoiksi sanan varsinaisessa merkityksessä. Lähinnä Suomessa ja muissa pohjoismaissa paljon käytetty termi ”tyttökirja”, joka kuitenkin syntyi Pohjois-Amerikassa, viittaa nuorille tytöille suunnattuun sarjamaiseen kirjallisuuteen, joka kuvaa nuoren tytön kasvua ja elämää ja päättyy usein avioliittoon (ks. esim. Ørvig, 1988, 15; Westin 1994, 10). Englannin kielessä vastaavaa käsitettä (*girls' fiction*) ei enää juurikaan käytetä, ja Montgomeryn kirjat kategorisoidaan nykyään lähinnä lastenkirjallisuudeksi (*children's literature*). Se, että 1960-luvulla Montgomeryn kirjat, *Pieni runotyttö* mukaan luettuna, julkaistiin ulkoasultaan yhdenmukaisessa sarjassa, joka painotti sukupuolit-

tuneesti erityisesti kirjojen kohderyhmää (Kuolemattomia *tyttökirjoja*) ja häivytti erityisesti *Pienen runotyttö*n tapauksessa teoksen aikuislukijoille suunnattuja piirteitä on vaikuttanut siihen, että Montgomery tunnetaan Suomessakin ensisijaisesti lasten- ja tyttökirjailijana.⁸

Näkymättömästä näkyväksi

Vaikka yleisesti on todettu, että 1960-luvulla suomenkielinen lasten- ja nuortenkirjallisuus sai uutta väriä ja anarkistisuutta ja sodanjälkeisestä opettavaisuudesta osittain luovuttiin (ks. esim. Häggman 2003, 200), tämä kehitys ei näy samalla tavalla käänno- kirjallisuudessa, ainakaan jos tarkastellaan WSOY:ltä 1950–1970-luvuilla ilmestyneitä klassikkojen uudistettuja suomennoksia, erityisesti *Pientä runotyttöä*. Ero voidaan tietenkin selittää myös sillä, että kirjat olivat alun perin 1800-luvun loppupuolelta ja 1900-luvun alkupuolelta, mutta käännohistorian näkökulmasta on mielenkiintoista, että 1960-luvulla tehty uudistettu suomennos voikin itse asiassa olla konservatiivisempi ja näiden suomennosten markkinointi sukupuolittuneempaa kuin esimerkiksi 1920-luvulla.

Käännohistorian ja uudistettujen suomennosten tutkimuksen ulottaminen myös lasten- ja nuortenkirjoihin on erittäin tähdellistä, koska se voi paljastaa suomenkielisestä kirjallisuudesta olennaisesti poikkeavia tendenssejä. Heikkilä-Halttunen (2000, 56) toteaa tutkimuksessaan, että "[l]asten ja nuorten käänno- kirjallisuuden kartoittaminen ja sen suhteet kirjallisuusinstituutioon vaatisivat aivan oman tutkimuksensa". Hänen mukaansa käännetyllä lasten- ja nuortenkirjallisuudella oli "erityisesti sotavuosien jälkeen keskeinen osa kirjallisen elämän uudelleenmuotoutumisessa" (Heikkilä-Halttunen 2000, 56). Jos esimerkiksi alkuperäisen teoksen genre ja kohdeyleisö muuttuvat käänno- noksen myötä huomattavasti, kuten *Pienen runotyttö*n tapauksessa on käynyt, se vaikuttaa paitsi kirjojen arvostukseen myös niiden lukijoihin ja mahdollisesti myös kirjojen elinikään. Toisaalta voidaan sanoa, että juuri Makkosen ansiosta Montgomeryn kirjat elävät uusien lukijoiden käsissä edelleen. Tämä osoittaa, miten olennaista olisi tuoda näkyville kustannustoimittajien tekemä näkymätön suomennosten muokkaustyö ja tutkia sen vaikutuksia osana käänno- ja kirjallisuustiedettä, myös silloin, kun tutkimuskohteena on lasten- ja nuortenkirjallisuus.

Vaikka uudet suomennokset eivät aina olekaan lähtökohtaisesti parempia kuin vanhat, ja vaikka oletus käänno- noksen vanhenemisesta on usein hätiköity, Montgomeryn Runotyttö-kirjoista tarvittaisiin uudet, täydelliset suomennokset. Tämä palvelisi sekä lukijoiden oikeuksia lyhentämättömiin käänno-ksiin että kirjailijan tekijänoikeuksia. Montgomeryn tapauksessa tyttökirjallisuus-termiin avulla liian tiukaksi rajattu kohdeyleisö ja uudistettuihin suomennoksiin tehdyt muutokset rajoittavat valitettavalla tavalla alkuperäisteosten monipuolisuutta.

Viitteet

- ¹ Alkuperäisteos alkaa näin: ”The house in the hollow was ‘a mile from anywhere’ – so Maywood people said” (Montgomery 1989, 9).
- ² Montgomeryn teosten alkuperäisistä ja uudistetuista suomennoksista on viime vuosina tehty useita pro gradu -tutkielmia, ks. Hannariikka Hiivala (2005), Taru Karonen (2007), Laura Leden (2011) ja Anna Suominen (2011).
- ³ *Pienen runotyön* ensimmäinen uudistettu painos on vuodelta 1961, *Runotyttö maineen polulla* vuodelta 1964 ja *Runotyttö etsii tähteään* vuodelta 1965. *Pienestä runotyöstä* poiketen toisen ja kolmannen osan 1960-luvun painoksissa suomentajiksi mainitaan vain I. K. Inha ja Laine Järventaus-Aav, eikä uudistamisesta puhuta mitään. Kaikista kolmesta osasta on poistettu 90–142 sivua tekstiä eli 25–30 prosenttia alkuperäisestä.
- ⁴ WSOY:n arkistoista löytyvät Montgomeryn kirjojen käännössopimukset. Kahden ensimmäisen Anna-kirjan sopimuksissa alkuteokseksi mainitaan ruotsinnos, Runotyttö-kirjojen sopimuksissa sen sijaan englanninkieliset alkuperäisteokset (WSOY:n arkistot).
- ⁵ Toisaalta voidaan myös väittää, että jo Inhan suomenkielinen nimi kirjalle (*Pieni runotyttö*) korostaa sen lastenkirjamaista puolta. Nimi saattaa tosin olla myös kustantajan keksimä.
- ⁶ Leinikistä puhutaan kohdassa, missä siteerataan Emilian runoa: ”Buttercup, flower of the yellow dye, / I see thy cheerful face” (Montgomery 1989, 119). Ruotsinnos kääntää runon alun näin: ”Smörblomma, strålande solblomma, / jag ser ditt glada ansikte” (Montgomery 1993, 144), mikä on selvästi toiminut esikuvana uudistetun suomennoksen versiolle: ”Voikukka, auringon kukkanen, / näen keltaisuutes iloisen” (Montgomery 1983, 103). Inha puolestaan kääntää saman kohdan näin: ”Kukka kullankeltainen, / leinikkö sä iloinen” (Montgomery 1955, 147). Toisaalta myös Inha kääntää ”buttercup”-sanan voikukaksi myöhemmässä luvussa, joten aina käännösten väliset erot eivät ole johdonmukaisia (Montgomery 1955, 443).
- ⁷ ”The translation of the said work shall be made faithfully and accurately. Abbreviations or alterations shall only be made in the text thereof with the written consent of the Proprietors” (WSOY:n arkistot).
- ⁸ Vaikkakin on uskaliasta väittää, että esimerkiksi Timo K. Mukka olisi lukenut *Pienen runotyön* lapsuudessaan 1950-luvulla (Lahtinen 2012, 11) vain siksi, että kirjaa ei vielä silloin markkinoitu varsinaisena tyttökirjana, on kuitenkin selvää, että kirjoihin liittyvät sosiaaliset viitekehukset vaikuttavat siihen, mitä kirjoja erityisesti nuoret lukijat lukevat. Montgomery julkaisi myös kaksi aikuistenromaanin, *The Blue Castle* (1926; suom. *Sininen linna*, 1930) ja *A Tangled Web* (1931; suom. *Perinnönjakajat*, 2012), joiden kohdeyleisönä on selvästi vanhemmat lukijat, sillä kirjojen päähenkilöt ovat nuoria aikuisia.

Lähteet

Primaarilähteet

- Montgomery, L. M. 1955 (1928). *Pieni runotyttö*. (*Emily of New Moon*, 1923.) Suom. I. K. Inha. Porvoo ja Helsinki: WSOY.
- Montgomery, L. M. 1983 (1961). *Pieni runotyttö*. ”I. K. Inhan uudistettu suomennos”. Helsinki et al.: WSOY.

- Montgomery, L. M. 1989 (1923). *Emily of New Moon*. Toronto: McClelland & Stewart Inc.
- Montgomery, L. M. 1993 (1955). *Emily*. Övs. Stina Hegrin, omslag Elisabeth Nyman. Stockholm: Norstedts Förlag.

Sekundaarilähteet

- Ahola, Suvi & Satu Koskimies 2007. *Runotyttöjen vuosi*. Helsinki: WSOY.
- Fennica. Suomen kansallisbibliografia. https://fennica.linneanet.fi/vwebv/searchBasic?sk=fi_FI (19.9.2014).
- Heikkilä-Halttunen, Päivi 1992. Kummi, kättilö, kasvattaja. *Onnimanni* 4, 12–19.
- Heikkilä-Halttunen, Päivi 2000. *Kuokkavieraasta oman talon haltijaksi. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden institutionalisoituminen ja kanonisoituminen 1940–50-luvulla*. Helsinki: SKS.
- Heikkilä-Halttunen, Päivi 2003. 1940- ja 1950-luvun klassikot. Liisi Huhtala, Karl Grunn, Ismo Loivamaa & Maria Laukka (toim.), *Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historiaa*. Helsinki: Tammi.
- Heikkilä-Halttunen, Päivi 2006. Nuortenkirjallisuuden kiihkeä murrosikä. Kai Häggman (toim.), *Täältä tulee nuoriso! 1950–79*. Porvoo: WSOY.
- Hiivala, Hannariikka 2005. *The Untranslated Anne. On the Translation of Children's Literature with an Emphasis on Omissions in the Finnish Translations of Some of the Novels in L. M. Montgomery's Anne of Green Gables Series*. Kouvolan käännöslaitoksen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Häggman, Kai 2003. *Avarammille aloille, väljemmille vesille. Werner Söderström Osakeyhtiö 1940–2003*. Helsinki: WSOY.
- Karonen, Taru 2007. *Vihervaaran Anna ajan hampaissa. Anne of Avonlea -romaanin alkuperäinen ja uudistettu suomennos*. Käännöstieteen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/78061/gradu01846.pdf?sequence=1> (21.11.2014).
- Koskinen, Kaisa & Outi Paloposki 2003. Retranslations in the Age of Digital Reproduction. *Cadernos de Tradução* 1/2003, 19–38.
- Lahtinen, Toni 2012. Kirjallisuushistorialliset kuoret Timo K. Mukan kirjeisiin. Timo K. Mukka, *Annan sinun lukea tämänkin. Kirjeitä 1958–1973*. Toim. Toni Lahtinen. Helsinki: WSOY, 7–48.
- Leden, Laura 2011. *Klassiska flickböcker i purifierad och förkortad översättning. Utelämnningar i den svenska och finska översättningen av L. M. Montgomery Emily-trilogi*. Ruotsin kääntämisen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201202271459> (21.11.2014).

- Leden, Laura 2014. War Commentary in *Rilla of Ingleside* Adapted for Nordic Audiences. Julkaisematon artikkeli.
- Leikola, Anto 2007. I. K. Inha (1865-1930). H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia I*. Helsinki: SKS.
- Nyström, Aamu 2011. *I. K. Inha. Valokuvaaja, kirjailija, kulttuurin löytöretkeilijä*. Helsinki: Minerva.
- Paloposki, Outi 2010. Suomentaminen, korjailu, toimittaminen. Esimerkkinä *Les Misérables* -romaanin suomennotokset. *Avain* 3/2010, 32–48.
- Rubio, Mary 2008. *Lucy Maud Montgomery. The Gift of Wings*. Toronto: Doubleday Canada.
- Sagulin, Merja 2010. *Jälkiä ajan hiekassa. Kontekstuaalinen tutkimus Daniel Defoen Robinson Crusoen suomenkielisten adaptaatioiden aatteellisista ja kirjallisista traditioista sekä subjektikäsitteistä*. Dissertations in Education, Humanities and Theology 6. Joensuu: University of Eastern Finland.
- Shavit, Zohar 1986. *Poetics of Children's Literature*. Athens, Georgia: University of Georgia Press.
- Laki tekijänoikeudesta henkisiin tuotteisiin. No 174 1928. *Suomen asetuskokoelma. Vuodelta 1927*. Helsinki: Valtion julkaisutoimisto, 484–495.
- Suominen, Anna 2011. *New Time, New Readers, New Rilla. Changes in the Finnish and Swedish Translations of Rilla of Ingleside by L. M. Montgomery*. Englannin kääntämisen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201203161568> (21.11.2014).
- Tekijänoikeuslaki 1961. <http://www.fnlex.fi/> (21.11.2014).
- Westin, Bodil 1994. Flickboken som genre. Ying Toijer-Nilsson & Bodil Westin (red.), *Om flickor för flickor. Den svenska flickboken*. Stockholm: Rabén & Sjögren, 10–14.
- Ørvig, Mary 1988. *Flickboken och dess författare. Ur flickläsningens historia*. Hedemora: Gidlund.

Arkistolähteet ja haastattelut

Kansallisarkisto, Helsinki.

WSOY:n arkistot.

Heikkilä-Halttunen, Päivi. 17.2.2011 (Vappu Kannas, sähköposti).

Makkonen, Marja. 2.3.2011 (Vappu Kannas, puhelinhaastattelu).

Martin, Alice. 16.2.2011 (Vappu Kannas, sähköposti).

Nyström, Aamu. 6.5.2010 (Vappu Kannas, puhelinhaastattelu).

Taubert, Päivö. 16.3.2011 (Vappu Kannas, puhelinhaastattelu).